

בית כנסת "אגודת אוחים רמב"ם"
רזוב אצ"ל 32 רמת עמידר, רמת גן
שנה ז' זרע אדר א' תשס"ג גליון מס' 69

חקר הלכה ומנהג: החיפוש אחר מקורות הרמב"ם בחבורו 'משנה תורה'

החיפוש אחר מראה מקומות שמתוכם העלה הרמב"ם ופסק פסקיו נמשך עד ימינו, כי לא בכל מקום הצליחו מפרשי הרמב"ם ומגלי צפונותיו הראשונים כדוגמת 'מגיד משנה', 'כסף משנה' ורדב"ז, למצוא מקורו.

ואכן עתים גם הרמב"ם לאחר שסיים לכתוב חבורו הפסקני 'משנה תורה', נשאל ע"י חכמי דורו למקורה של הלכה זו או אחרת, ופעמים היה משיב על אתר ופעמים היה נזקק לזמן מסויים כדי שיוכל למצא מקומה. אחת הדוגמות לנידון שניבטת תדיר לנגד עיני וקבועה על לוח לבי, היא תשובתו-אגרתו לר' פנחס בן משולם, דיין אלכסנדריה, שבא בתרעומות לרבנו, שספרו סתום ועמום ולא נודע מקורן של רבות מהלכותיו, עד שנדמה וכמעט נדמה שהינו בודה אותן מסברותיו. אי לכך כתב לו הרמב"ם אגרת ארוכה מנומקת ומלאה ראיות כדי להוכיח את מגמתו ודרך עבודתו, ובאומרו שלא דבר חדש הוא זה, משום שכבר קבע סגנון כתיבתו ומהותה בהקדמתו לחבור, ובכל זאת ראה מקום להרחיב הדבור למען הסר לזות שפתים. הלא מקצת לשונות מאגרתו:

"...בא אלי הדיין החסיד וקונטרי"ס מן החבור בידו, יש בו הלכות רוצח מספר נזיקים. והראה לי הלכה אחת. אמר לי: 'קרא זו'. קראתי אותה, אמרתי לו 'מה ספק יש בזו'. אמר לי: 'באיזה מקום נאמרו דברים אלו? אמרתי לו במקומן, או באלו הגולים, או בסנהדרין בדיני הרוצח. אמר לי, כבר חזרתי על הכל ולא מצאתי, לא בירושלמי ולא בתוספתא. השתוממתי כמו שעה, ואמרתי לו, אני זוכר שבמקום פלוני מגיטין נתפרשו דברים אלו. הוצאתי גיטין וחפשתי, ולא מצאתי. תמהתי ונבהלתי ואמרתי: היכן נאמרו דברים אלו? הנח עתה עד שאזכור מקומן'. הוא יצא, ואני זכרתי. שלחתי שליח והחזרתיו, והראתי לו הדברים מפורשים בגמר יבמות... " (בתוך: ר"י טברסקי, מבוא למשנה תורה לרמב"ם, ירושלים תשנ"א, עמ' 30*).

בהמשך מראה הרמב"ם דוגמא נוספת תוך שהוא מצביע על הבעיות בחבורים מן הסוג הזה, משום שהבריות הורגלו לעיין בפסקי הלכות שבית אב שלהן ושורשי יניקתן ידועים וגלויים. על כן קמו סנגוריו של רבנו ברבות הימים ונתייגעו למצא הפתח. בחלק גדול צלחה מלאכתם, בחלק הראו שורשו, אך לא היה זה המכוון, וכבר העיר על אחד מני רבים המאה"ג הגר"י קאפח זלה"ה, בפרושו לחבור על ציוני מראי מקום שאינם מדוייקים, ולדוגמא בהלכות חמץ ומצה פ"ד ה"א אות א. במקום נוסף, השיב המאה"ג להגר"מ מלכה זלה"ה רבה של פתח תקוה, הובאו דבריו בספר 'השיב משה' (לוד תשנ"ד), סימן מז, בזה"ל: "לדעתי אין מקור דברי הרמב"ם הגמ' בכתובות קי"א, כי אותו המקרא ודאי נדחה שם מראה. **אין לי ספק כי מקור אחר שאינו בידינו כיום הזה היה מקור לרבנו...".** עי"ש באורך שאר דבריו בקובעו כללים על דרך בניית הרמב"ם פסקיו. אמנם בפרושו ללשונות רבנו בפ"ה מלכים הט"ז אות יג, העיר בסגנון דומה, אך נטה לקבוע מקורו בשם "רביס".

* לאדם שהורגל בלשונות הרמב"ם בפיהמ"ש, במורה ובאגרות, לשון זו נשמעת מעט רחוקה מסגנונו. ואכן גם המחבר מפקפק מעט, ראה דבריו על אתר, הע' 45.

כתב וליקט: הרב אהרן קאפח

רבני תימן : רבנו יחיא בכהרה"ג דוד משרקי זצ"ל (ה'תצ"ד - 1734 , ה'תקס"ט-1809)

בנו של ר' דוד משרקי, מחבר 'שתילי זיתים' על שו"ע חלק אורח חיים, 'ראשי בשמים' על שו"ע חלק יורה דעה (עד סימן קל), ושו"ת 'רביד הזהב'. עליו כתבנו בגליון מס' 58 חדש ניסן תשס"ב.
שלא כאביו שהיה מגדולי חכמי הדור, אך לא נשא משרה רשמית על אף הצהרות מהרי"ץ שהוא "רב מובהק של עיר" (שו"ת פעלת צדיק, חלק ב, סימן עז), ואף שיש לפרש הגדרה זו, 'סמכות בלתי מוכתרת', הרי שרבנו יחיא שימש דיין בבית דינו של מהרי"ץ החל משנת תקמ"ה - 1785 באופן זמני, ובאופן קבוע מתקנ"ה - 1795, בהיותו כבן חמישים שנה משך עשרים וארבע שנים עד שנת אסיפתו.

כאביו אף רבנו יחיא משך בעט סופר, אך לא כהיקף כתיבתו. מכל מקום, מתוך התחקות ועיון בדברים שכתב ושעסק בהם, יש בהם כדי ללמד על גישתו ההלכתית, שמטבע הדברים היתה בה נהייה אחרי דרכו של האב. ואכן כששתי אסכולות משמשות זו בצד זו, האחת, קדומה יותר, אם כי בהרכבה של ישן וחדש "כלאים זה בזה", והשניה בבחינת "חדשים מקרוב באו" לארץ תימן, אזי כדרכו של עולם, עשויות הן לעיתים להתנגש זו בזו כשהכרעה על פי איזה דעה כללית לנהוג אינה ברורה דיה, או שהינה ברורה, אך הדעה שכנגד אינה מסכמת להכפיף עצמה למסור ולמקובל מדורות ראשונים.

דוגמא מפורסמת, מצאנו במחלוקתו של רבנו יחיא עם השיטה שהציג מהרי"ץ בספר תשובותיו, חלק ב, סימן ק"ף, לענין התר או איסור חמאה של גוים בפסח. הדגשנו "בפסח", משום ששאר ימות השנה היתה זו בגדר של התר גמור, וכמו שהעיר ובאר הגר"י קאפח בפרושו להלכות מאכלות אסורות פ"ג הי"ד אות כד. בכל אופן, כותב מהרי"ץ בתשובתו: "והיתה תשובתי לאיסור, מטעם שבגלילות אלו נהגו להחמיר מלאכלה בפסח כסברת רמב"ם ודעמיה, דסברי דחוזר וניעור".
ודבר זה איסורו פשוט כסברת הרמב"ם מימות ראשונים דראשונים כאשר יעידון יגידון כל העולם אנשים ונשים, שאין אוכלים חמאה** הנעשית בשאר ימות השנה, זולתי אם יש קטן תינוק יונק משדי אמו שחיותו תלוי בה". ועל זה יצא הקצף מלפני רבנו יחיא, וכתב על דברי מהרי"ץ: "וואני אומר שהראשונים דראשונים החמירו לאכלה, מה לנו ולראשונים, הא בדורות הללו דקמן ודורות שקדמונו כמה שני וכמה דרי, הולכים בעקבות מרן ז"ל, לכל אשר יאמר להם יוסף יעשו, ואע"ג דאתריה דהרמב"ם הוא..." (שו"ת רביד הזהב, מהדורת י"ל נחום, ת"א תשס"ו, סימן כו, עמ' לו טור א). הנה כי כן, ראה כאן רבנו יחיא כמו במקומות נוספים לערער על סמכותו של הרמב"ם כמאריה דאתרין, ותחת זאת להשליט את פסיקות מרן.

מצבו הכלכלי הדחוק של רבנו יחיא, עורר את חברי בית דינו של מהרי"ץ בשנת תקמ"ג - 1783 למצא דרכים כדי לסייע לו, ואף מהרי"ץ ויתר על החלק היחסי המגיע לו כשכר שחיטה בבית המטבחיים, והעניקו לו. מתורתו הנדפסת מצויות עשרים תשובות בהלכה הכלולות בתוך שו"ת רביד הזהב, שהמאפיין העיקרי שבהם התפלמסותו עם חכמי דורו, כמו מהרי"ץ, ר' אברהם הלוי אלשיך ור' יוסף מסעוד. בנוסף לכך, נמצאו שטרות ותעודות עליהן הוא חתום.

* ראה מאמרו של הגר"י קאפח 'חוזר וניעור' במשנת הרמב"ם, כתבים ב, ירושלים תשמ"ט, עמ' 636-642, ובפרושו להלכות חמץ ומצה. פ"א ה"ה, אות כא.
** בפסח.

רבנו יחיא נאסף לחיי נצח בצנעא בשנת התקס"ט-1809 בהיותו בן שבעים וחמש שנה

כתב : הרב אהרן קאפח

שיעורים וחוגים המתקיימים בבית הכנסת:		
יום שלישי שעה 18.00	שיעור עם הרה"ג רצון ערוסי	רמב"ם הלכות תרומות
יום שני שעה 20.00	שיעור עם הרבנית יונה כהן -	שיעור לנשים מעניני דיומא
יום שבת שעה 04.30	שיעור עם שלמה שוכר -	משנה עם פרוש הרמב"ם
יום שבת שעה 14.00-16.30	שיעור עם הרב אהרן קאפח	גמרא מסכת ברכות
מוצש"ק שעה 18.30	שיעור עם הרב אהרן קאפח	רמב"ם הלכות שבת
בימים א-ה מתקיים כולל פנסיונרים בין השעות 08.00-09.00		מורה הנבוכים
בימים א-ד מתקיים שיעור במדרש הגדול ובמסכת חולין בין השעות 16.00-19.00 עם שלמה שוכר.		בהשתתפות הרב אריה נדב.
ביום חמישי מתקיימת קריאת פרשת שבוע שנים מקרא ואחד תרגום בין השעות 17.30-19.00.		

שעות התפילה לחודש אדר א'

שחרית שבת : 06:45 מנחת שבת : 16:30

שחרית חול: מנין ראשון תפילה 05.30 שני וחמישי 05.15 מנין שני : תפילה 06.00 מנחה וערבית בחול 17.00

השתתפו בהכנת הגיליון : משה חמדי והרב אהרן קאפח

לתגובות והערות ניתן לכתוב לפי הכתובת רחוב סירת דוכיפת (החבלנים לשעבר) 10 רמת גן